

ETNOGRAFSKI MUZEJ U ZAGREBU.

Već u doba »ilirskoga preporoda«, kad je kod nas u Zagrebu zasnovan i »Narodni muzeum«, sakupljali su za nj njegovi osnivači uz predmete historijske, arheološke, prirodoslovne, te umjetničke vrijednosti i onakove predmete, koji su trebali podati sliku o umijeću i životu našega t. zv. prostoga puka. To se je zbivalo prema posve ispravnom shvaćanju, da svaki narodni muzej mora biti odraz sveukupnoga narodnoga života iz prošlosti i sadašnjosti. Zato muzej mora da iznese pred svijet i sve one kulturne vrednote, koje su dotičnom narodu najsopstvenije. A kako su tvorevine duševne i materijalne kulture našega »prostoga puka« u prvom redu one, u kojima se najčišće sačuvalo naše narodno obilježje, to je logično, da je i njima mjesto u narodnom muzeju našega naroda. Ne bi bilo ni izdaleka dosta, da takav muzej prikazuje samo »višu« kulturu našega naroda, nego naprotiv time bi bila pružena samo kriva slika o njemu, jer ta »viša« kultura najvećim je dijelom njemu tuđa, a tek manjim je dijelom nikla iz njegove duše.

Naši su predci u tom smislu radili za svoju muzejsku instituciju, kako u svojim ostalim pothvatima, tako i ovdje po zdravom instinktu, koji je uvijek logičan; po srcu sa ljubavlju prema svom rodu, više nego li prema nekim ustaljenim načelima sistematske muzejske uprave. Kao sva gdje, tako su oni i ovdje bili diletanti, ali diletanti sa zanosnim idealnim porivima i neumorni u svom plodnom radu.

Tečajem vremena sakupila se u našem narodnom muzeju lijepa zbirka pučkih umotvorina, pak je tako bila stvorena solidna baza za daljnu izgradnju etnografske ove zbirke. Da je kojom srećom ta zbirka bila puštena organskom svom razvoju, ona bi unatoč neznatnih sredstava, kojima se mogla upotpunjavati, dosegla bila bezuvjetno zamjernu visinu. No na žalost, sudbina joj nije bila prijazna, te je s njom drugačije odlučila.

Kad se ono u osamdesetim godinama prošlog stoljeća osnovala zbirka »Društva umjetnosti« u Zagrebu, predan je velik dio njezin tom društvu. A kad je uz Obrtnu školu u Zagrebu zasnovan »Muzej za umjetnost i obrt« sav je još preostali te kasnije pridošli materijal (izuzevši materijal egzotičnih naroda) prenešen godine 1897. u taj muzej, u koji je došla i zbirka Društva umjetnosti. Na taj je način bez nužde u

dva maha radikalno odrezana zdrava grana na stablu našega narodnoga muzeja, te je on odsad silom prilika poslužio svojom »historijskom zbirkom« tek djelomičnom upoznavanju naše prošlosti.

Nakon te amputacije, koja je osakatila jedno zdravo tijelo, bez kojega odsječeno udo nije moglo da živi, (što je bilo i predvidjeti te se i obistinilo), kušalo se više puta (prijedlozi Hrv. prirodoslovnoga društva i prof. Josipa Purića), da se isto udo opet združi sa svojim tijelom i da se privede novom životu. Svi se ti pokušaji na žalost izjaloviše, pa su tako Hrvatska i Slavonija, koje su takodjer poput ostalih balkanskih zemalja bogati majdani za etnografski studij, kroz posljednjih 30 godina, kad bi se na laki način bilo moglo još najviše etnografskog materijala u njima skupiti, ostale bez svoega etnografskoga muzeja. Kroz 30 godina, dok su svuda u drugim zemljama i krajevima nicali takovi muzeji, te manje ili više sistematski skupljali gradju za svoju zbirku, nije se kod nas zvanično ništa u tom smjeru radilo izuzevši tek prve godine opstanka zbirke Društva umjetnosti osnovane agilnošću tadašnjeg mu tajnika dra. Ise Kršnjavoga. To je jedan propust, koji je neoprostiv i koji ne možemo nikako svaliti na tuđa ledja. Tu nam nije kriva ni Austrija ni Madjarska; barem ne direktno.

Sav rad oko sakupljanja pučkih tvorevina prepušten je bio za to vrijeme privatnoj inicijativi i slučaju. Zbog toga naravno nije u tom poslu moglo biti sistema ili barem ne onoga sistema, koji bi morao bio rukovoditi sabiranje takove gradje za znanstveno upravljani etnografski muzej. No moramo biti vrlo zahvalni svim onima, koji su se ma bilo s kojih razloga dali na taj posao, te tako spasili od neminovne propasti u velik dio našega narodnoga blaga u materijalnom i moralnom smislu.

Drugom prilikom osvrnut ćemo se na djelovanje svih tih zaslužnih pregalaca te im u jednom pregledu o etnografskom radu u nas odrediti mjesto, koje ih ide.

Ovaj puta istaknut ćemo samo to, da je baš zbirka jednoga od ovih privatnih pregalaca bila neposredan povod, što je u Hrv. narodnom muzeju napokon osnovan etnografski odio. A to je bila zbirka g. S. Bergera, bivšega veleindustrijalca u Zagrebu a sada ravnatelja spomenutog etnografskog odjela; zbirka poznata svakome, koji se interesuju za naše kulturne tečevine te o

kojoj je već mnogo u javnosti pisano i govoreno.

Kad se godine 1918. potaknula ideja, da se ta vanredno bogata zbirka u prvom redu narodnih naših pučkih tvorevina pa raznih umjetnina i umjetničko-obrtnih predmeta privede u posjed i vlasnost naše zemlje t. j. hrv. slav. zem. erara, istodobno ponovno je niknula i ideja o osnutku etnografskoga muzeja kao dijela našega Hrv. narodnog muzeja.

Veledušnom pripravnosti njezina vlasnika »Zbirka S. Bergera« prešla je doista u ruke zemlje, a sad je trebalo tu zbirku i nekud smjestiti, da bude javnosti pristupna. Tim povodom rodila se osnova, da se sa Bergerovom zbirkom združe sve zagrebačke javne zbirke srodnoga značaja i da se smjeste kao jedna cjelina u prostorijama trgovačko-obrtnoga muzeja (Trg Ivana Mažuranića 27.), koji pripada trg.-obrtn. komori u Zagrebu. Ta osnova, ispravno shvaćena na nadležnom mjestu a poduprta patriotskom susretljivošću sa strane svih mjerodavnih i interesovanih faktora, bješe ostvarena u svom potpunom opsegu. Tako je došlo konačno i do toga, da je u vrijeme povjerenika za prosvjetu i vjere gosp. dra. Milana Rojca banskim dekretom od 22. listopada 1919. osnovan davno željkovani etnografski odio hrv. narodnog muzeja.

U tom je odjelu na taj način združen sav etnografski materijal iz ovih 5 zbirki i to: iz arheološko-historijskoga odjela hrv. narodnog muzeja; iz »Zbirke S. Bergera«; iz zbirke trgovačko obrtn. muzeja, nabavljene iz Bergerova fonda za upotpunjavanje etnografskog muzeja; nadalje iz zbirke »Školskoga muzeja« Hrv. pedagoškog književnog zbora, te iz zbirke bivšega muzeja za umjetnost i obrt, spojenoga nekad sa bivšom Zem. Obrtnom školom (sada odio za umjetnost i umjetnički obrt hrv. nar. muzeja u Zagrebu).

Tako sad stvorena cjelina, kojoj najveći dio zaprema zbirka S. Bergera, reprezentira ogroman i bogat materijal znanstvene i materijalne vrijednosti.

Taj materijal, koji broji preko 20.000 komada, strogo sistematski svrstati, te ga u opće urediti prema znanstvenim muzeološkim principima, najpreča je dužnost njegove uprave; dakle investirati, katalogizovati i pregledno te estetski ga izložiti. Inventari i katalogi pak mora da su snabdjeveni uz točne kritičke naznake i opise dobrim slikama, risarijama ili fotografijama predmeta. Velike su poteškoće, s kojima se sadašnja uprava mora kod toga da bori, no najveća joj je poteškoća odatle, što su stari inventari predmeta najvećim dijelom silno manjkavi, te što nema dovoljnih prostora za izlaganje, a još manje za bez-

uvjetno nužne radione. Dok prvom zlu nema druge pomoći do li ustrajnog sitnog muzejskog rada, kopkanja po starim inventarima i spisima, katalogizima nebrojenih drugih muzeja, te po strukovnim djelima domaćim i stranim, kojih na žalost u našoj literaturi odnosno u našim knjižicama tek malo imade, — dotle bi drugom zlu stanoviti faktori mogli lako doskočiti.

Uz ovu je prvobitnu dužnost najvažnije rješavanje pitanja, kako da se nastavi sa daljnjom izgradnjom stvorenoga etnografskog muzeja?

Imajući u vidu rješavanje toga pitanja uprava muzeja odmah od njegova osnutka uz svoju spomenutu prvotnu dužnost započela djelovanjem kako bi mu njegov sadržaj upotpunila i proširila. Jer, kakogod je muzejska zbirka, doista vanredna, to ona ipak ne čini jednu harmoničnu cjelinu niti podaje ono, što se od našeg etnografskog muzeja traži: jasan prikaz cjelokupnog pučkog života našega naroda. Taj nedostatak posvema je shvatljiv, kad se pomisli, da je sastavljena od pet zasebno nastalih zbirki kojima većina sakupljača nije imala taj cilj pred očima. Zbog toga mnoge i mnoge strane pučkoga života posve su bile zanemarivane, pa su tako u zbirci nedostatno ili nijesu uopće nikako zastupane predmetima, kojima bi se morale prikazati.

U dvije godine opstanka etnografskoga muzeja u Zagrebu njegova je uprava, u nastojanju da udovolji njegovoj zadaći, nabavljala različite predmete, i to ponajviše iz onih krajeva i područja, koja su u zbirci najslabije ili nikako zastupana. Stoga je ona stupila u vezu u Zagrebu i u pokrajini, sa pojedinim osobama, koje su ponajviše iz čiste ljubavi prema idealnoj zadaći muzeja preuzele na se dužnost, da za muzejsku zbirku nabavljaju predmete. Stime u vezi osnovana je na predlog uprave naredbom Povjereništva za prosvjetu i vjere od 30. kolovoza 1921. br. 34.349. služba muzejskih povjerenika za etnografski odio hrv. nar. muzeja. To povjereništvo može da vrši svatko, tko bilo u kojem smjeru želi i može unapredjivati interese toga muzejskoga odjela. Pravo imenovanja za muzejskoga povjerenika odnosno povjerenicu imade muzejska uprava.

Sa tendencijom, da nabavlja predmete za zbirku, da znanstveno sa etnografskoga stanovišta proučava pojedini kraj, da dođe u vezu sa osobama podesnim bilo za muzejske nabavljače ili povjerenike, da re-kognoscira na licu mjesta u koliko bi bilo potrebno ili moguće, da se što u interesu muzeja poduzme itd., poduzimala je uprava muzeja sama ili preko svojih izaslanika veći broj putovanja u r. zne krajeve naše domovine.

Rezultat tih putovanja bio je osobito s obzirom na muzejsku gradju beziznimno

neočekivan; znak, koliko je malo naša domovina etnografski istražena, a napose se vidjelo, koliko se malo pažnje posvećivalo pribiranju građe njezine pučke materijalne kulture. Za tih je dužih i kraćih putovanja sabrana (bilo kao dar pojedinaca bilo kupom) sva sila interesantnih i vrijednih objekata, koji su u velike popunili mnogu dosadašnju prazninu muzejske zbirke. Sakupljeni podaci o pučkom životu, velik broj učinjenih fotografskih snimaka i raznovrsnih crteža udarili su temelj etnografskom arhivu muzeja. Uhvaćene veze na tim putovanjima sa pojedinim novim prijateljima muzeja među seljačkim svijetom i u krugu obrazovane inteligencije, lijep su zalag za sigurni napredak naše mlade muzejske institucije, a ujedno dokaz, da pokraj svega strašnog materijalizma današnjih dana ima kod nas srdaca, koja biju za čistoću idejalnih vrednota.

Uz arhiv udaren je temelj i priručnoj stručnoj knjižnici, koja se od dana u dan upotpunjava novim nabavama iz muzejskih sredstava i darovima.

Kao važnu ustanovu treba istaknuti odsjek za pučku muziku, osnovan na predlog muzejske uprave naredbom Povjereništva za prosvjetu i vjere od 12. augusta 1921. br. 32.909.

Ovomu je odsjeku glavna zadaća, da pribere pučku muzičku gradju našega naroda zapisivanjem i naročito fonografskim snimanjem. Vodstvo toga odsjeka povjereno je našem muzikologu i kompozitoru prof. dru Božidaru Široli.

Analogno fonografskom fiksiranju pučke muzičke građe ide i nastojanje uprave, da kinematografskim snimanjem sačuva etnografski važne momente pučkoga života, i to napose one, kojim bitna strana leži u pokretu a koji se zbog toga jedino tim načinom mogu ispravno zorno predočiti.

Za fotografiranje nabavljeni su najnužniji aparati i uređjaji, a za obavljanje raznih popravaka i naprava snabdjevena je muzejska radionica najnužnijim alatom.

Muzejska uprava imade danas, osim začasnoga ravnatelja, 1 čuvara, 1 crtaču silu, 1 manipulantnu silu i 3 podvornika, koji potonji su ujedno vješti raznim zanatima.

Za boravka Njegova Veličanstva kralja Aleksandra, tad još regenta, u Zagrebu u Zagrebu u junu 1920. bio je etnografski muzej u svrhu njegova posjeta, kojim ga je počastio, privremeno uređen i kroz 2 mjeseca otvoren za općinstvo. Od toga vremena opet je zatvoren, jer se mora sistematskije uređjivati. No od zgone do zgone posjećivali su ga razni odličniji stranci, a u ferijalnim danima razne škole. U koliko je bilo moguće, izašla je uprava u susret sva-

komu, ko je želio, da se bilo u kojem smjeru posluži materijalom zbirke muzejske. Koliko sistematsko uređjivanje muzejske zbirke iziskuje truda i vremena, to znadu svi, koji su imali prilike, da upoznaju poteškoće, s kojima ima sadašnja uprava da se bori. Oni dobro znadu, što znači uređiti muzej prema modernim museološkim principima! Uza sve to, uprava će sad u ljeto ove godine učiniti muzej pristupnim općinstvu, ma da i mnogo toga ne će biti ni približno idealno uređjeno, što kraj današnjih prilika i raspoloživih muzejskih sredstava i nije drugačije moguće.

Napokon, do sada se na radost naš etnografski muzej ne može potužiti na nesklonost ili na nerazumijevanje prijašnjih i sadašnjih mjerodavnih faktora, vlade i drugih, od kojih u prvom redu ovisi prosperitet njegov. Isto tako velik broj privatnika živo prati i potpomaže njegov rad. Dokazom su tomu povoljna rješenja većine njegovih predstavki sa strane vlade, odnosno zamjeran broj darova, namijenjenih muzejskoj zbirci, (kao najvažniji: oporučno ostavljena zbirka † djakovačkoga kanonika Milka Cepelića u god. 1920., te Zbirka Gavazzi darovana od prof. dra. Gavazzija u g. 1921), te mnogih predmeta, danih još u pohranu (na prvom mjestu: uređjaj bosanske muslimanske sobe sa zbirkom oružja gospodina Ademage Mešića u Tešnju).

Osobito je pak veoma utješljiva činjenica, da ga bratskom susretljivošću susreću sve srodne mu institucije naše domovine. Sve je to dokaz, koliko se kod nas uza sve suprotnosti i odvojene tendencije ipak već visoko digao smisao za dobrobit općenitosti.

Bude li sad i nadalje takodjer shvaćanja i takove susretljivosti, naš će muzej uspjeti u svom radu.

Doista rad, koji ga još čeka, golem je, a tim više, što je nužno, da se radi udvostručenim silama i ubrzanim tempom. Treba nadoknaditi što je propušteno za prošlih vremena. Jer tradicionalni duh, (—dio naše nacionalne biti, nosilac naših sopstvenih najboljih značajki, koje treba da prinesemo kao svoj najbolji dar na oltar napretka opće kulture —), skladan duh, kojim su dosad bile stvarane naše pučke tvorevine, taj duh od dana u dan propada na očigled svih nas pred životnim formama djelomice kolosnog mašinskog, djelomice degenerisanoga no uvijek tuđeg nam čovjeka.

Valja dakle da svi u ovom eminentnom nacionalnom poslu zajednički prionemo uz rad, i to što prije. Ako nigdje, na polju kulturnoga rada a to ovdje vrijedi: periculum in mora.

Čuvar etnograf. odjela hrv. nar. muzeja

prof. Vladimir Tkalčić.